СЕКЦІЯ 15
ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

УДК 373.3.016:811.161.2

https://doi.org/10.68134/ah.2026-11-20.069

Маліновська Марія Михайлівна
вчитель початкових класів, Загірська гімназія Більшівцівської селищної ради

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МОВЛЕННЄВИХ ВПРАВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У роботі розглянуто можливості розвитку зв'язного мовлення молодших школярів засобами інтерактивних мовленнєвих вправ в умовах Нової української школи. Актуальність теми зумовлена необхідністю формувати в дітей уміння висловлювати думки зрозуміло, послідовно й доречно відповідно до мети та ситуації спілкування. Мета роботи полягає в обґрунтуванні доступного для початкової школи комплексу вправ, спрямованих на збагачення словникового запасу, удосконалення діалогічного та монологічного мовлення. Використано методи аналізу нормативних і науково-методичних джерел, порівняння педагогічних підходів, систематизації завдань і педагогічного моделювання. Запропоновано п'ять взаємопов'язаних видів діяльності: добір слів у контексті, діалог із запитаннями й уточненнями, побудову розповіді за послідовністю зображень, переказ зі зміною адресата та мовленнєву рефлексію. Визначено орієнтири формувального оцінювання: змістовність висловлювання, логічна послідовність, точність слововживання, мовленнєвий етикет і вміння слухати співрозмовника. Наголошено, що вправи доцільно поєднувати з читанням, спостереженням за довкіллям та обговоренням навчальних ситуацій, поступово ускладнюючи мовленнєві завдання. Результатом роботи є методична модель, придатна для адаптації до потреб учнів 1–4 класів. Її ефективність потребує подальшої перевірки у практиці навчання з використанням спостережень і аналізу дитячих висловлювань.

Ключові слова: зв'язне мовлення, молодші школярі, інтерактивні вправи, Нова українська школа, діалог, монолог, формувальне оцінювання.

Abstract. The paper examines opportunities for developing coherent speech among primary school pupils through interactive speaking activities in the context of the New Ukrainian School. Children need to express ideas clearly and appropriately in different communicative situations. The aim is to substantiate a practical set of classroom activities designed to enrich vocabulary and improve both dialogic and monologic speech. The study uses analysis of educational regulations and methodological literature, comparison of pedagogical approaches, classification of tasks, and pedagogical modelling. Five interconnected types of activity are proposed: selecting words in context, asking and clarifying questions in dialogue, creating a story from a sequence of pictures, retelling for a different audience, and reflecting on one's own speech. Criteria for formative assessment include meaningful content, logical sequence, appropriate word choice, speech etiquette, and attentive listening. The activities can be combined with reading, observation, and classroom discussion. Their complexity should increase gradually, with support adapted to pupils' needs and abilities. The outcome is a methodological model that can be adapted for grades one to four. Its effectiveness has not been empirically tested in this paper and should be examined through classroom observation and analysis of pupils' oral and written responses.

Keywords: coherent speech, primary school pupils, interactive activities, New Ukrainian School, dialogue, monologue, formative assessment.

Вступ

Розвиток мовлення є наскрізним завданням початкової освіти, адже здатність слухати, ставити запитання, пояснювати власну думку й будувати зв’язні висловлювання впливає на навчання з усіх освітніх галузей. Державний стандарт початкової освіти визначає результати навчання в мовно-літературній галузі, зокрема у сфері усної взаємодії [1]. Для реалізації компетентнісного підходу важливі не лише знання мовних правил, а й регулярне застосування мовлення в ситуаціях, зрозумілих дитині [2, 3].

Науково-методичні підходи до навчання української мови наголошують на взаємозв’язку словникової роботи, побудови речень і зв’язного висловлювання [4]. Дослідження діалогічного навчання розглядають спілкування як засіб розвитку мислення, співпраці та розуміння навчального матеріалу [5, 6]. Узагальнення міжнародних досліджень також вказує на доцільність усних мовленнєвих практик, інтегрованих у повсякденне навчання [7]. Отже, актуальним є добір доступних інтерактивних вправ, які забезпечують активну участь кожного учня.

Мета і завдання

Мета роботи — теоретично обґрунтувати та представити комплекс інтерактивних вправ для розвитку зв’язного мовлення учнів 1–4 класів. Завдання: визначити педагогічні умови продуктивної мовленнєвої взаємодії; запропонувати вправи для розвитку словника, діалогу й монологу; окреслити критерії спостереження за поступом учнів без зведення мовленнєвих досягнень до кількісних показників.

Методи

Застосовано аналіз нормативних документів, наукової та методичної літератури, порівняння описаних педагогічних підходів, систематизацію мовленнєвих завдань і педагогічне моделювання. Робота має методичний характер: описує варіант організації навчальної діяльності, а не результати проведеного педагогічного експерименту. Вибірка учнів не формувалася, статистичне оцінювання ефективності не здійснювалося.

Результати та обговорення

Результатом опрацювання джерел є модель «слово — репліка — розповідь — переосмислення — самооцінювання». Вона передбачає короткі, але регулярні мовленнєві ситуації, поступове ускладнення завдань, роботу в парах та доброзичливий зворотний зв’язок. Учитель задає зрозумілу комунікативну мету, пропонує мовленнєву опору й поступово зменшує її обсяг.

Перший компонент — «Добери слово до ситуації». Діти розглядають ілюстрацію або спостерігають об’єкт, добирають дієслова, прикметники та слова для позначення настрою, а потім складають два-три взаємопов’язані речення. Наприклад, описуючи осінній сад, учні переходять від окремих слів «листя», «жовте», «шелестить» до висловлювання «У саду пожовкло листя. Вітер тихо колише гілки, і листочки шелестять». Так здійснюється перехід від словникової роботи до зв’язного мовлення.

Другий компонент — «Запитай — уточни — підсумуй». Учні працюють у парах: один повідомляє про подію або прочитаний текст, інший ставить відкрите запитання, просить пояснення й коротко переказує почуте. Опорні формули «Що сталося спочатку?», «Чому ти так думаєш?», «Чи правильно я зрозумів?» підтримують діалогічне мовлення, уважне слухання та мовленнєвий етикет. Ролі співрозмовників змінюються.

Третій компонент — «Історія з трьох кадрів». За серією малюнків дитина встановлює послідовність подій і складає розповідь із початком, основною частиною та завершенням. На першому етапі застосовуються мовленнєві опори «Спочатку…», «Потім…»,

«Насамкінець…»; згодом учні самостійно добирають засоби зв’язку. Завдання можна ускладнити проханням придумати іншу назву або пояснити вчинок персонажа.

Четвертий компонент — «Скажи для іншого слухача». Учень переказує ту саму подію однокласнику, молодшій дитині або дорослому, добираючи зрозумілі слова, тон звернення та достатню кількість деталей. Вправа формує вміння враховувати адресата повідомлення і відрізняти головне від другорядного. П’ятий компонент — «Мовленнєва хвилинка»: після обговорення учні завершують фрази «Мені вдалося пояснити…», «Наступного разу я уточню…», «Я уважно слухав, коли…».

Для формувального оцінювання доцільно використовувати не єдину «оцінку за розповідь», а доступні дітям орієнтири: чи зрозуміла основна думка; чи збережено послідовність; чи точно дібрано слова; чи враховано співрозмовника; чи виявлено вміння слухати й відповідати. Учитель може коротко фіксувати спостереження, зіставляти послідовні дитячі висловлювання та добирати наступні вправи відповідно до труднощів, що виникають.

Запропонована модель узгоджується з ідеєю діалогу як навчального ресурсу [5, 6] та з орієнтацією на інтегрування усного мовлення у щоденні освітні практики [7]. Її перевагою є можливість варіювати зміст, тривалість і рівень підтримки без додаткового дорогого обладнання. Водночас її доцільність слід відрізняти від доведеної результативності: для висновків про вплив на мовленнєві досягнення потрібна окрема практична перевірка.

Висновки

Розвиток зв’язного мовлення молодших школярів доцільно організовувати як систематичну комунікативну діяльність, пов’язану з читанням, спостереженням, обговоренням та розв’язанням навчальних завдань. Запропонований комплекс вправ поєднує роботу над словом, діалогом, монологічним висловлюванням та рефлексією, а також передбачає зрозумілі орієнтири формувального оцінювання. Подальша робота має бути спрямована на апробацію комплексу в класі, аналіз типових мовленнєвих труднощів і уточнення методичних рекомендацій відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF (дата звернення: 01.11.2026)
2. Навчальні програми для 1–4 класів. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-1-4-klasiv (дата звернення: 03.11.2026)
3. Бібік Н. М. Нова українська школа : порадник для вчителя. Літера ЛТД. 2018. С. 160.
4. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. Літера ЛТД. 2011. С. 364.
5. Alexander R. A Dialogic Teaching Companion. Routledge. 2020. P. 246. DOI: 10.4324/9781351040143
6. Mercer N., Littleton K. Dialogue and the Development of Children's Thinking : A Sociocultural Approach. Routledge. 2007. P. 176.
7. Oral language interventions. Education Endowment Foundation. 2025. URL: https://educationendowmentfoundation.org.uk/education-evidence/teaching-learning-toolkit/oral-language-interventions (дата звернення: 07.11.2026)